

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті обґрунтовано важливість формування професійної мобільності майбутніх інженерів у контексті вищої технічної освіти, розкрито сутність поняття “професійна мобільність”, охарактеризовано етапи її формування, розглянуто умови, за яких можливий розвиток професійних компетенцій у структурі професійної мобільності фахівця в процесі вивчення іноземної мови.

Ключові слова: професійна мобільність, професійно-особистісний розвиток, професійна компетенція.

Перетворення, що відбуваються в соціально-економічному житті суспільства, зумовили необхідність підвищення ролі технічних ВНЗ як генераторів інноваційної активності в економіці й викликали зміни у сфері освіти. Модернізація сучасної технічної освіти вимагає якісно нової професійної підготовки інженера, який володіє професіоналізмом і компетентністю в широкій предметній галузі, здатного створювати й освоювати складні технології, адаптуватися до умов швидкоплинного інформаційного середовища, адекватно реагувати на професійні проблеми, тобто бути конкурентоспроможним.

Через жорсткість організаційної структури така освітня система, як технічний ВНЗ, не здатна до швидкої перебудови. Отже, для того, щоб забезпечувати економіку фахівцями, здатними працювати в умовах нових ринкових відносин, необхідно створювати, освоювати й розвивати нові концепції та технології формування професійної мобільності в межах наявної освітньої структури. У зв'язку із цим практичне вирішення завдання підготовки професійно мобільних фахівців технічного профілю вимагає глибокого теоретичного аналізу природи професійної мобільності, механізмів її реалізації, розгляду умов і факторів, які її зумовлюють.

Особливістю сучасної професійної діяльності стає актуалізація мовної підготовки. Знання іноземної мови є реальною необхідністю й обов'язковою умовою успішної професійної діяльності. Практика доводить, що найбільш корисними в професійному світі виявляються не просто інженери, а кваліфіковані фахівці, що володіють іноземною мовою.

Проблемі професійної мобільності фахівця присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних науковців. У філософії, психології, педагогіці та акмеології професійне становлення людини, розвиток її сутнісних засад і особистісних якостей визнається найважливішим. До його різних аспектів свого часу зверталися класики педагогіки (А. Дистервег, Я. Коменський, Й. Песталоцці, К. Ушинський) і філософії (С. Гессен, М. Каган, О. Лосєв,

В. Розанов та ін.). Питанню розвитку вищої професійної освіти присвячені праці С. Архангельського, В. Байденко, С. Батишева, О. Долженко, М. Розова, В. Сластьоніна, Ю. Татура та ін. Перші основні положення проблеми формування мобільності як невід'ємного елемента суспільства з'явилися в працях Б. Барбера, Ю. Веніге, Е. Гідденса, Л. Дьєтваї, Е. Йожа, К. Маркса, П. Сорокіна. Історичному аспекту виникнення проблеми професійної мобільності в науці та освіті присвячені праці таких учених, як І. Вишнеградський, Б. Гершунський, Б. Мітін, Ю. Калиновський, І. Янжул та ін.

Питання вивчення іноземних мов у вищій технічній школі та їх вплив на розвиток, формування професійної компетенції майбутнього фахівця технічного профілю висвітлено в дослідженнях Б. Беляєва, І. Бім, Г. Борозенець, І. Зимньої, Ю. Пассова, Г. Рогової, Н. Уварової та ін.

Однак, незважаючи на постійний інтерес учених до різних аспектів проблеми формування професійної мобільності майбутніх інженерів, недостатньо розробленими є питання, які потребують визначення концептуальних засад формування професійної мобільності майбутніх інженерів у процесі вивчення іноземної мови, а також розробки технології їх реалізації в навчальному процесі у вищій технічній школі.

Мета статті – розкрити сутність поняття “професійна мобільність” та проаналізувати особливості формування професійної мобільності майбутніх інженерів у ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови.

Поняття “професійна мобільність” – досить ємне й неоднозначне, воно має складну структуру. Вивчення проблеми професійної мобільності показує різноманіття трактувань цього феномена: як готовності та здатності працівника до зміни виконуваних виробничих завдань, до освоєння нових спеціальностей (Е. Зеєр); як механізму адаптації особистості, пов'язаного з процесом суб'єктного становлення (Ю. Дворецька) [1]; як орієнтації особистості, представленій в її структурі у вигляді ціннісно-сміслового конструкту в єдності особистісних якостей і утворень (Л. Амірова); як критерію професійної компетентності (І. Шпакіна); як інтегративної характеристики готовності та здатності особистості до якісного й швидкого оволодіння ключовими та професійними компетенціями (В. Солоненко); як характеристики особистості, необхідної для інтеграції професійного розвитку (А. Маркова). Згідно з визначенням С. Капліної, професійна мобільність – це “інтегративна характеристика готовності інженера до успішної адаптації в умовах виробництва, що включає сукупність базових компонентів професійної культури та професійної компетентності” [2, с. 39].

Узагальнюючи результати теоретичних досліджень, можна зробити висновок, що професійна мобільність – це інтегративна якість особистості, що поєднує в собі: сформовану внутрішню потребу в професійній мобільності, спроможності й знанневу основу професійної мобільності, а також самоусвідомлення особистістю своєї професійної мобільності, що сформоване на основі рефлексії готовності до професійної мобільності. Кожна із цих складових включає в себе підструктури, розвиток яких і приводить в

кінцевому підсумку до її формування. Так, в основі формування потреби в професійній мобільності лежать: розвиток мотивації самоосвіти й досягнення, формування установки на самоактуалізацію та оптимістичне сприйняття дійсності, зміни професії. Здібності до професійної мобільності включають у себе розвинені когнітивні здібності, креативність, дивергентність, критичність мислення. Знаннева основа професійної мобільності складається із загальноосвітніх знань, загальнопрофесійних знань, професійних знань, ключових кваліфікацій і компетенцій, здатності до швидкого переносу знань [3, с. 1008].

Одним з базових системотвірних чинників формування професійної мобільності майбутніх інженерів у контексті вищої технічної освіти є вивчення гуманітарних дисциплін. Відповідно, зростає значущість обґрунтування й реалізації гуманітарної складової як однієї з основоположних у навчанні, вихованні, особистісному розвитку та професійній діяльності сучасних інженерів, що покликана забезпечити їх мобільність, компетентне входження в ринок праці з міцно сформованими потребами в постійній професійній самоосвіті й саморозвитку. С. Капліна зазначає, що саме вивчення іноземної мови у вищому технічному навчальному закладі є важливим фактором формування професійної мобільності майбутніх інженерів, що розширює можливості професійно-особистісного розвитку та здійснення професійної діяльності в міжкультурному контексті [2].

Практичне володіння іноземною мовою, з одного боку, сприяє підвищенню рівня професійної компетенції фахівця, з іншого – передбачає вміння здійснювати деякі аспекти професійної діяльності: ознайомлення з новими технологіями й тенденціями у сфері своєї майбутньої професії; встановлення контактів із зарубіжними фірмами, підприємцями; ведення діалогу з іншомовними колегами. Отже, іноземна мова стає своєрідною продуктивною силою, а іншомовна грамотність – економічною категорією. У зв'язку із цим студентам вищих технічних навчальних закладів необхідно оволодіти таким рівнем іншомовної професійної компетентності, який дав би змогу їм користуватися іноземною мовою як додатковим засобом підвищення своєї кваліфікації, формування професійної мобільності інженера.

Формування професійної мобільності майбутнього інженера – це тривалий процес, що здійснюється відповідно до певної логіки та послідовності. Враховуючи його специфіку й тривалість, можна виділили три етапи: інформаційний, продуктивний та креативний [5, с. 341].

Змістом інформаційного етапу є ознайомлення майбутніх інженерів зі специфікою професійної діяльності, формування мотивації до навчально-професійної діяльності; специфічний зміст професійної етики з можливостями використання інтерактивних технологій у навчально-професійній діяльності; розвиток загальних навичок іншомовного спілкування з метою підготовки бази для формування професійно значущих навичок іншомовного спілкування, збагачення термінологічного словника професійною лексикою; ознайомлення з основними правилами успішної роботи у ви-

робничому колективі для досягнення мети. Форми роботи, що характеризують цей етап, полягають у використанні в процесі вивчення іноземної мови професійної лексики, автентичних текстів професійної спрямованості; постановці завдань навчально-професійного характеру; первинній роботі з інтерактивними засобами; проведенні рольових ігор.

Продуктивний етап полягає у формуванні навичок пошукової діяльності, відбору та аналізу професійно значущої інформації, розвитку навичок застосування знань, набутих у ході вивчення різних дисциплін, у ситуаціях професійно орієнтованого іншомовного спілкування; формуванні навичок постановки мети і її досягнення, роботи в групі з метою вирішення навчально-професійних завдань з використанням інтерактивних засобів (мультимедійні навчальні програми та презентації, інтерактивна дошка, освітні портали, пошукові системи, освітні чати й блоги в Інтернеті). Важливу роль на цьому етапі формування досліджуваної якості має робота з професійною інженерною термінологією, постановка проблемних завдань, виконання завдань пошукового характеру, ділові ігри, проведення навчально-професійного ділового спілкування з використанням засобів Інтернету.

Креативний етап полягає у формуванні навичок навчально-професійного саморозвитку, ототожненні, ідентифікації майбутнього інженера з його професійною діяльністю, самостійному визначенні мети, відповідальності за прийняті рішення, вільному використанні інтерактивних та інтернет-технологій з метою навчально-професійного спілкування й саморозвитку, здібностей орієнтуватися в професійному середовищі, знаходити та раціонально використовувати професійно значущу інформацію. Формами роботи, найбільш ефективними на цьому етапі, є: проведення форумів, ділових нарад іноземною мовою з використанням інтерактивних та інтернет-засобів, завдання проектно-пошукового характеру, самостійна й групова робота майбутніх інженерів зі створення проектів презентацій уявного підприємства іноземною мовою.

Підготовка фахівців технічного профілю, що забезпечує формування професійної мобільності, повинна здійснюватися на соціокультурному й комунікативному рівнях, що досягаються засобами іноземної мови. Це стає можливим, якщо в освітній процес упроваджується сконструйована модель системи формування професійної мобільності студентів – майбутніх фахівців технічного профілю, в якій змістовний і процесуальний блоки перебувають у взаємозв'язку і єдності. Розвиток професійних компетенцій і адаптивно-важливих якостей у структурі професійної мобільності фахівців технічного профілю стає можливим при дотриманні таких умов [4, с. 97]: 1) організаційно-методичних (соціокультурний фон професійної підготовки створюється іноземною мовою, способи оволодіння яким забезпечують розвиток адаптованості до умов професійної діяльності); 2) дидактичних (навчальний матеріал структурується на основі принципу контекстності та подається модулями відповідно до видів мовленнєвої діяльності; наближення до основного виду діяльності фахівців технічного профілю – проектування

досягається реалізацією принципу проектності; індивідуальні освітні маршрути, що створюються на базі профілів психічних якостей студентів, мають методичний супровід; підсумковий моніторинг включає показники компонентів професійної мобільності та інтегральні показники адаптованості; рівні засвоєння іноземної мови досягаються виконанням різних вправ і застосуванням імітаційних та діалогових методів, що вимагають прояву професійної мобільності); 3) психолого-педагогічних (гармонізація процесів пізнання й спілкування досягається поетапним оволодінням мовленнєвими зразками ситуативно-професійного контексту, що задається особистісно зорієнтованою й суб'єкт-суб'єктною моделями педагогічної взаємодії).

Висновки. В умовах розвитку сучасних суспільних та економічних відносин, розширення ринку праці мобільність є запорукою успішної професійної діяльності майбутнього інженера. Вивчення іноземної мови як одного з важливих предметів гуманітарного циклу в контексті вищої технічної освіти необхідно розглядати як один з базових системотвірних чинників формування професійної мобільності майбутніх інженерів. У зв'язку із цим актуальним стає пошук способів, що дають змогу формувати засобами іноземної мови таку якість фахівця, як професійна мобільність. Це передбачає зміну мети, змісту, процесу та форми організації навчального процесу з вивчення іноземної мови, розробку спеціального методичного забезпечення, спрямованого на здійснення поглибленої мовної підготовки з конкретної спеціальності. Іноземна мова стає інструментом академічної та професійної діяльності, засобом подальшої самоосвіти й самовдосконалення, розвитку нової провідної якості – професійної мобільності.

Список використаної літератури

1. Дворецкая Ю. Ю. Психология профессиональной мобильности личности : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Юлия Юрьевна Дворецкая. – Краснодар, 2007. – 24 с.
2. Каплина С. Е. Концептуальные и технологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Светлана Евгеньевна Каплина. – Чебоксары, 2008. – 48 с.
3. Мерзлякова Н. С. Профессиональная мобильность студента университета в контексте поликультурного образования / Н. С. Мерзлякова // Вестник Башкирского университета. – 2009. – № 3. – С. 1007–1010.
4. Меркулова Л. П. Система формирования профессиональной мобильности специалистов технического профиля средствами иностранного языка / Л. П. Меркулова. – Самара : СГАУ, 2007. – 135 с.
5. Старшинова Е. И. Модель формирования профессиональной мобильности будущего экономиста / Е. И. Старшинова // ВЕСТНИК ОГУ. – 2011. – № 2 (121). – С. 338–344.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2014.

Чевичелова О. О. Особенности формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения иностранного языка

В статье обосновывается важность формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в контексте высшего технического образования, раскрыва-

ется сущность понятия “профессиональная мобильность”, характеризуются этапы ее формирования, рассматриваются условия, при которых возможно развитие профессиональных компетенций в структуре профессиональной мобильности специалиста в процессе изучения иностранного языка.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, профессионально-личностное развитие, профессиональная компетенция.

Chevichelova O. Peculiarities of Professional Mobility of Future Engineers in the Process of Learning a Foreign Language

In the article the importance of forming professional mobility of future engineers in the context of higher technical education has been grounded. The essence of the concept “professional mobility” has been defined and the stages of its formation have been described. The conditions under which it is possible to develop professional competencies in the structure of professional mobility of a specialist through foreign language learning have been considered.

It is pointed out that in order to provide our economy with specialists who are able to work under new market relations it is necessary to create, explore and develop new concepts and technologies of professional mobility within the existing educational structure. Therefore, the practical solution to the task of ensuring professional mobility of technical specialists requires a thorough theoretical analysis of the nature of professional mobility, mechanisms for its implementation and consideration of the conditions and factors that cause it.

Humanitarian disciplines play an important role in the formation of professional mobility of future engineers in the context of higher technical education. Foreign language learning provides broad opportunities for the formation of professional mobility of future engineers; it enhances the professional and personal development and professional activity in the intercultural context. On the one hand, practical acquisition of foreign languages contributes to enhancement of professional competence of future specialists; on the other hand, it implies the ability to perform some aspects of professional activity: to explore new technologies and trends in future career field, to establish contacts with foreign firms, entrepreneurs and colleagues.

Special attention is paid to the fact that the term “professional mobility” is capacious and ambiguous, it has a complex structure. It is emphasized that professional mobility is integrative quality of personality that comprises the formation of internal necessity for professional mobility, abilities and the basis of knowledge required for it as well as self-awareness of one’s professional mobility formed on the basis of readiness for it. Each of these components includes substructures, the development of which eventually leads to the formation of professional mobility. In particular, the formation of the necessity for professional mobility involves developing motivation for self-education and achievement, orientation to self-actualization and optimistic perception of reality, career change.

It is emphasized that the formation of professional mobility of the future engineer is a lengthy process that is carried out in accordance with a certain logical consistency. According to its specific character and duration the following three stages can be singled out: informative, productive and creative.

It should be noted that the training of future engineers directed to the formation of professional mobility should be carried out at socio-cultural and communicative levels, which can be achieved by means of foreign languages. It can be possible in case when the educational process involves implementing the system model of forming professional mobility of students – future technical professionals, in which informative and procedural blocks are connected into a unit.

Key words: professional mobility, professional and personal development, professional competence.